

УДК 39(=161.2):303.4(477) "18"(092)
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2019.04.928>

ПАВЛО ЧУБИНСЬКИЙ — ВИДАТНИЙ ПОДВИЖНИК УКРАЇНСЬКОГО НАРОДОЗНАВСТВА (ДО 180-ЛІТТЯ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)

Оксана ЧІКАЛО

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1636-3397>

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник,
відділ фольклористики,

Інститут народознавства НАН України,
проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна.
e-mail: ochikalo@yahoo.com

У статті проаналізовано науковий доробок Павла Чубинського. Наголошено на діяльності вченого як одного з фундаторів українського народознавства, розкрито його роль у створенні наукових інституцій. Проаналізовано прогресивну методіку організації, проведення експедиційної роботи, зокрема максимальне охоплення недостатньо обстежених територій та фіксацію усього масиву народного знання, що корисно для сучасних теренових досліджень, а тому зумовлює *актуальність статті*. *Мета публікації* — розглянути напрацювання П. Чубинського, як важливий матеріал для сучасних міждисциплінарних та компаративістичних досліджень фольклору з різних етнографічних територій.

Об'єкт дослідження — народознавча діяльність Павла Чубинського. *Предметом розвідки* є фольклористичні здобутки вченого, зокрема експедиційна робота (територіальне охоплення, методика фіксацій), систематизація, наукове опрацювання фольклорних матеріалів та едиційна практика. У статті *синтезовано методи, підпорядковані меті розвідки*: історичний (уможливує дослідження культурно-історичних процесів ХІХ століття, виникнення, розвиток та діяльність інституцій), біографічний (фольклористичну діяльність науковця розглянено як частину його життєпису), міждисциплінарний дає змогу залучити до аналізу фольклорних матеріалів методологію різних наукових дисциплін: фольклористики, етнографії, статистики тощо.

Ключові слова: народознавство, фольклор, експедиція, видання, програма, вірування, казки, пісні, замовляння.

Oksana CHIKALO

<https://orcid.org/0000-0002-1636-3397>

Candidate of Philology, Senior Researcher

The Department of Folklore Studies,

The Institute of Ethnology, National Academy of Sciences of Ukraine

15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine.

e-mail: ochikalo@yahoo.com

PAVLO CHUBYNSKY — AN OUTSTANDING FIGURE IN UKRAINIAN ETHNOLOGY (UP TO ONE HUNDRED AND EIGHTY YEARS OF HIS BIRTH)

The article analyzes the scientific achievements of Pavlo Chubynsky. The work of the scientist as one of the founders of Ukrainian ethnography is emphasized, his role in the creation of scientific institutions is revealed. The method of organization, carrying out expeditionary work is progressive from the point of view of modernity. The maximum coverage of insufficiently surveyed territories and fixation of the whole mass of people's knowledge is noted. *The relevance* of the article is determined by all of these dates. The purpose of this study is to consider the work of P. Chubynsky as an important material for comparative studies of folklore from various ethnographic territories.

The *object* of the research is the ethnographic activity of Pavlo Chubynsky and the *subject* is the folkloric achievements of the scientist, including expeditionary work (territorial coverage, method of fixation), systematization, scientific study of folklore materials and practice. The article synthesizes *methods* subordinated to the purpose of the research: historical (allows studying the cultural-historical processes of the nineteenth century and development, activity of the institutes), biographical (folkloristic activities of the scientist as part of his biography), the interdisciplinary method allows to involve in the analysis of materials of other scientific disciplines: folklor studies, ethnography, statistics, etc.

The article focuses on the biography of scientist and his public activity. Pavlo Chubynsky organized a complex expedition on the basis of the Russian Geographical Society. Seven volumes of folklore, ethnographic and statistical materials is the result of this expedition. They were called «Trudy etnograficheskko-statisticheskoy ekspeditsii v Zapadno-Russkiy kray». These materials were a phenomenon of tremendous importance in the history of Ukrainian culture. They showed the world the treasures that bear witness to the identity of the Ukrainian nation. At the same time, Chubynsky considered it useful to create a scientific institution for the development of Ukrainian ethnography. It was engaged in the scientific processing of information from various fields of being of the Ukrainian ethnic group. So, the South-Western Department of the Russian Geographical Society was founded in 1872. The expeditionary and scientific work of Pavlo Chubynsky became a solid foundation for the further development of Ukrainian ethnological science. In the middle of the 19th century, this researcher understood the need for comprehensive ethnographic works, which accumulated study of the spiritual, material culture of Ukrainians, ethnopsychology and social anthropology.

Key words: ethnology, folklore, expedition, edition, program, beliefs, fairy tales, songs, ordering.

Чубинський, з усіма його достоїнствами й недоліками, був, безперечно, надзвичайно великою особистістю, якій за інших обставин належала б набагато більша історична роль. Але у нього начебто не було і усвідомлення своєї переваги над багатьма іншими, і з усім своїм бурхливим темпераментом він був, по суті, вражаюче скромним і невибагливим, і ніколи не виявляв претензій на який би там не було авторитаризм. Це ще одна симпатична риса для характеристики його високого громадського значення, яке не забудеться Україною ніколи [1, с. 17].

Федір Вовк

Вступ. Серед когорти українських культурних діячів XIX століття вирізняється постать Павла Чубинського, видатного народознавця, стовісімдесятиріччя від дня народження якого святкуємо цього горіч та ім'я якого було реабілітовано лише наприкінці XX століття.

Аналізуючи громадську та наукову діяльність ученого, необхідно розглядати її не тільки у контексті того часу, коли він працював, а зосередитися на актуальності його доробку для сучасників. В час, коли інтенсивно розвиваються міждисциплінарні дослідження, а компаративістичний метод є одним із домінуючих, матеріали, які акумулював дослідник, корисні для різних спеціальностей народознавчого спектру — від фольклористики та етнології, до соціальної антропології.

Метою цього дослідження є актуалізація народознавчого доробку вченого, зокрема заглиблення у методологію польових досліджень, особливості систематизації фольклорних матеріалів та їхню єдицію.

Принадно треба зауважити, що різні аспекти діяльності П. Чубинського входили до кола наукових зацікавлень, передусім етнологів, рідше — фольклористів: О. Брідиної [2, с. 24—29], О. Остапенко [3, с. 91—97], Д. Чередниченко [4], Г. Скрипник [5, с. 4—23], І. Коляди [6, с. 66—73] та інших, тому фольклористичний напрям праці ученого потребує подальшого розпрацювання.

Основна частина. Павло Чубинський працював у час, коли українська інтелігенція, перебуваючи в руслі загальноєвропейських процесів, усвідомила, що повинна на повен голос заявити про на-

ціональну окремішність та культурну унікальність українців, протидіяти політичній та мовній асиміляції та дискримінації. Тогочасні культурні діячі започаткували потужний культурно-освітній рух, метою якого було утвердити українців як політичну націю за допомогою наукового пізнання етнічних особливостей, фольклору, народних звичаїв та релігійності. М. Драгоманов писав, що суспільство потребує національного самоусвідомлення: «Україна, ще як національність не виступила у Росії і сама себе ще не знає. Їй треба наукової й літературної праці, щоб себе пізнати» [7, с. 18].

Видатний український народознавець, фольклорист народився 27 січня 1839 року на хуторі, що нині входить у межі міста Борисполя поблизу Києва — помер 1884 та похований на рідних теренах — у Борисполі. Навчався у Другій Київській гімназії та Петербурзькому університеті на юридичному факультеті. В студентські роки брав участь у діяльності петербурзької української громади. У 1860 році у студентські роки через хворобу П. Чубинський тимчасово (на п'ять місяців) залишив університет і повернувся додому, до Борисполя. Тут він записував українські пісні, збирав етнографічні матеріали, вивчав громадянське право. Давав юридичні консультації селянам, а на Різдво читав у парафіяльній церкві проповіді українською мовою, спонукаючи до цього місцеве духовенство. У травні 1860 року, повернувшись до університету, Павло продовжив активну громадську діяльність. 1861 року у Петербурзі захистив дисертацію «Очерк народных юридических обычаев и понятий в Малоросии» й отримав учений ступінь кандидата правознавства. Повернувшись в Україну, впродовж 1861—1862 років пише статті для часопису «Основа», у редакції якого й познайомився з Т. Шевченком, М. Костомаровим, П. Кулішем, які вплинули на вибір і становлення життєвих позицій, людських цінностей науковця, а також працює у «Черниговском листке», де публікує матеріал «Несколько слов об обычае и о значении сказок, пословиц и песен для криминалиста» [8] та у «Киевских губернских ведомостях», в яких побачила світ його «Программа для изучения народных юридических обычаев в Малороссии» [9].

1862 року в Києві кілька українофільських гуртків об'єдналися в Громаду, серед перших членів якої були П. Чубинський, В. Антонович, П. Житець-

кий, Т. Рильський та ін. Невдовзі проти Громади було заведено кримінальну справу, почалося слідство. 20 жовтня очільник жандармів князь Долго-руков дає розпорядження вислати Чубинського на проживання в Архангельську губернію під нагляд поліції. Через сім років йому дозволяють повернутися в Петербург, а потім — і в Україну. Повернувшись, учений розгорнув активну діяльність з організації експедиції в Західно-Руський край, яка була запланована Російським Географічним Товариством ще в 1862-му.

П. Чубинський акумулює в один науковий організм українських інтелігентів, які б могли прислужитися справі дослідження та пропагування української культури. Розпочинаючи підготовку до експедиції, він ставив за мету — комплексно дослідити різні грані життя українського народу, оскільки: «до сих пор не было приведено полного всестороннего Этнографического исследования о Малороссиянах» [10, с. XII]. Для досягнення цілі було проведено дворічну експедицію (1869—1870), до якої учений залучив велике коло фахівців, які розробляли різні ділянки буття народу. Комісія з реалізації цієї експедиції розіслала понад 500 примірників програм, які стосувалися кожного сектора дослідження. Так, наприклад, до розробки програм були причетні Єфименко (збір повір'їв і забобонів), Новицький (мовні особливості), питання звичаєвого права, як фахівець розробляв сам Чубинський. До роботи були запрошені О. Кістяківський, М. Лисенко, В. Антонович, І. Новицький, М. Петров, О. Потебня, М. Костомаров, В. Симиренко. Також, було направлено велику респондентську мережу (місцеві священники, лікарі, учителі). Метою та завданням такого обстеження було охопити якомога більшу територію (додали Холмщину і Підляшшя, південні райони Гродненської й Мінської губерній, західні Люблінської й Сідлецької та північно-східну частину Бессарабії) та зібрати інформацію про, так звані, «племенні відмінності», виражені у звичаєвості, фольклорі, мовних особливостях. Було заплановано проведення статистичних опитувань, що стосувалися демографічної ситуації, національного складу, народного релігійного буття, морально-етичної специфіки, особливостей господарювання та матеріальної культури загалом. Одне із важливих питань, яке мав на меті з'ясувати П. Чубинський і стан розробленості

якого незадовільний навіть сьогодні, є вплив урбаністичного, промислового середовища на традиційну народну культуру та, на жаль, відмирання її традиційних форм.

Географія експедиції. Першу подорож Чубинський розпочав 1869 року. Її маршрут пролягав через Київський, Канівський і Черкаський повіти на Подніпров'я, далі — на Житомирщину. Також обстежено кілька районів Поділля, яке стало відправною точкою для дослідження Бессарабії, а після чого, рухаючись південною його частиною, обстежено західно-волинські райони, а через них досліджено культуру українців Холмщини та українського Полісся.

Робота не переривалася навіть взимку 1869—1870 років, коли П. Чубинський та І. Чередниченко записували в Київській, Мінській, Гродненській та Волинській губерніях.

Третя мандрівка відбулася влітку 1870 року. Було обстежено Полтавщину (Переяславський і Золотоніський повіти); Київщину (Черкаський, Чигиринський, Звенигородський, Уманський Липовецький, Сквирський, Васильківський повіти); Поділля (Гайсинський, Ольгопільський, Балтський, Ямпільський, Могилівський, Летичівський, Літинський, Вінницький і Брацлавський повіти).

Абсолютно прогресивним на той час і, до того ж, актуальним і донині, було обстеження українських межових етнографічних територій, які знаходяться на території сучасної Польщі. Дослідник писав, що на той час «не было почти никаких этнографических материалов; так, например, из Холмской Руси, из Подлясья, Седлецкой и Гродненской губерний, из Пинского и Мозырского уездов Минской губернии, не было почти никаких материалов, а из Вольни и Подолии было материалов мало» [10, с. XII—XIII].

Результатом експедицій стало 7 томів масштабного комплексного видання «Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край» (1872—1879) [11]. З них 5 — фольклорні матеріали. Зафіксовано понад 4 тисяч пісень, 302 казки, 20 весільних обрядів. Надзвичайно змістовними з погляду розкриття методики та методології збирацької роботи є передмови до кожного з томів. Упорядник зазначав, що «при этнографическом исследовании можна действовать двояким путем: или свои субъективные впечатления изложить, как результат

наблюдений, или собирать материалы, касающиеся разных сторон народной жизни, давая, таким образом, возможность всякому видеть народ независимо от впечатлений наблюдателя. Я избрал второй метод...» [10, т. I, с. XII]. П. Чубинський дотримувався основних принципів укладення матеріалу: точності відтворення, наведення варіантів, віддзеркалення фольклорної картини певної місцевості, уникнення повторів. Слабким місцем праці була недосконала паспортизація. В одних випадках — це місцевість, де записано, в інших — час і виконавець, що не дало вичерпного уявлення про носіїв фольклору.

Перший том — «Верования и суеврия. — Загадки и пословицы. — Колдовство» (1872). Тут вийшли матеріали, пов'язані з демонологією, космологією. Подано замовляння, знання з медицини, загадки і паремії. Вмотивовуючи доцільність публікації певних фольклорних зразків, зокрема паремій (зважаючи на збірку Номиса), зазначав, що вважає за доцільне подавати цей матеріал, оскільки: він ілюструє певні засади народного світогляду; зразки із певних територій мало представлені в існуючих виданнях; типові варіанти народних творів з різних місцевостей засвідчують однорідність українського етнічного середовища.

До другого тому — «Малорусские сказки» (1878) — увійшли 146 фантастичних («міфологічні» (чарівні), 146 побутових. З них — 98 фіксацій П. Чубинського). У вступі упорядник подав характеристику «міфологічних» казок, звернув увагу на дидактичний характер матеріалу побутової тематики [11, т. 2, с. 4].

Третя частина — «Народный дневник» (1872). Репрезентовано тексти 587 обрядових пісень та їх варіанти (великопосні, великодні, хрестинні, коліскові, весільні, голосіння та ін.) та обряди календарного циклу. За спостереженнями дослідника, давня і добре розвинута календарна звичаєво-обрядова культура народу не є винятково ознакою його релігійності, а скоріше «якоюсь художньою обстановкою життя» [11, т. 3, с. II]; і що деякі її елементи повинні зберегтися й при вищому розвитку культури. Чубинський вважав цей матеріал надзвичайно цінним, оскільки у ньому акумульовано нашарування різних епох.

У четвертому томі видання — «Обряды: родины, крестины, свадьба, похороны» (1877) — упоряд-

ник подав родинно-побутовий фольклор: (родильні, коліскові, дитячі забави та пісні, весільні та похоронні пісні). Також тут містяться 20 розлогих описів весіль. Взагалі, з 4 тисяч зафіксованих обрядових пісень майже 2 тисячі — весільні. Важливим доповненням до цієї частини є нотний матеріал (138 зразків), який розпрацював Микола Лисенко. На той час то була найбільша збірка української весільної пісенності.

П'ятий том — «Песни любовные, семейные, бытовые, шуточные» (1874). За тематичною класифікацією Чубинського, сюди увійшло 827 пісень про кохання та 491 сімейних. До побутових пісень віднесено соціально-побутові та історичні (козацькі, гайдамацькі, рекрутські, чумацькі, наймитські). І хоча їх систематизовано не дуже вдало, однак цей том важливий саме через актуалізацію та введення у науковий обіг надзвичайно різноманітного фольклорного матеріалу, який наші сучасники можуть використовувати, наприклад, для порівняльних досліджень.

Шостий том, присвячений звичаєвому праву українців, першим дослідником якого був саме П. Чубинський. Цілковито новаторським і актуальним до сьогодні було звернення до культури національних меншин, що проживали на території України (євреї, поляки, великоруси, німці, чехи і молдовани). Сьомий том у двох книгах, присвячено дослідженню саме цієї проблематики.

Робота, яку організував П. Чубинський, його особистісні характеристики переконали багатьох учасників цього масштабного проекту подати до видання «Трудів» свої матеріали, як польові, так окремі наукові розвідки. Зокрема, значний внесок зробив І. Новицький, який передав Чубинському п'ять тисяч записаних ним раніше пісень, В. Антонович зробив виписки з судових процесів минулого століття про відьомство та чаклунство. М. Лисенко поклав на ноти видані у «Трудах» мотиви весільних та інших обрядових пісень Бориспільщини. В. Смирненко зібрав фотографії етнотипів з різних регіонів України, архітектури та улаштування житла. Матеріали надавали також Я. Темненко, Г. Залюбовський, П. Димінський, Чернецький, Петров, Воронєцький, Столбін, Андрієвський, Жданов та ін.

«Труди» були явищем величезної ваги в історії української культури. Вони показали світові ті скарби, які засвідчують самотність української нації,

ілюструють глибокі культурні пласти, які акумулювали українці, та проілюстрували, що відрізняє українців серед інших народів.

У той самий час Павло Чубинський усвідомлював, що для розвитку українського народознавства необхідно створити інституцію, яка б накопичувала та займалася науковим опрацювання інформації з різних сфер буття українського етносу. Зважаючи на успішне проведення експедиції в Південно-Західний край, йому вдається отримати дозвіл на заснування році Південно-Західного відділу Російського Географічного товариства (1872). Його відкриття стало визначною подією у житті патріотично налаштованої інтелігенції, більшість якої склали члени київської Громади, які отримали право «збиратися й відкрито займатися науковою діяльністю про Україну і для України» [3]. До складу Відділу входили провідні діячі науки, освіти й культури 70-х років XIX століття. Вже на початку 1875 року серед дійсних членів Відділу було 8 членів наукових товариств і 21 професор вищих шкіл. Протягом 1874—1876 років їх число значно збільшилось. Тобто Відділ де-факто став прототипом Національної Академії наук України, а П. Чубинський був одним із його батьків.

З 1873 року за редакцією П. Чубинського почали виходити «Записки Южно-Западного отдела Русского Географического общества» [12], на сторінках яких опубліковано різноматичні статті українознавчої тематики, зокрема з етнографії та фольклористики (М. Драгоманова, П. Іващенко, П. Чубинського, М. Левченка, збірник буковинських пісень Г. Купчанка). Відділ підготував до видання три томи праць Михайла Максимовича, вперше опублікував українські думи й пісні з репертуару кобзаря Остапа Вересая. Київські учені організували III Археологічний з'їзд Російського географічного товариства, який, за висловом О. Терлецького, приніс велику користь «українофільській справі в Росії, бо сливе всі рефератори торкалися України, а щойно на конгресі побачили і свої, і великороси, яка багата Україна на наукові сили» [13, с. 43].

Однак такий розвій українознавчих студій був реакційно сприйнятий тодішньою імперською владою і після Емського указу 1876 року почалися переслідування українських учених, а, в першу чергу, П. Чубинського, який з родиною виїхав на схід, до Петербурга, а М. Драгоманов емігрував на за-

хід. 1879 року через хворобу вченому дозволяють повернутися в Україну, до Борисполя, де й провів останні роки життя.

Поза тим, що Павло Чубинський зазнав утисків за свою діяльність, він не був обділений і визнанням. 1873 року Російське Географічне товариство нагородило його золотою медаллю. 1875 року він одержав золоту медаль Міжнародного етнографічного конгресу в Парижі. 1879 року його було нагороджено найпрестижнішою в Російській імперії науковою Уварівською премією, якою нагороджувала російська Академія наук.

Висновки. Без сумніву, збирацька та наукова діяльність Павла Чубинського стала міцним фундаментом для подальшого розвитку української народознавчої науки. Учений, і це ще навіть не в кінці XIX століття, розумів потребу комплексних народознавчих праць, які б акумулювали дослідження різних аспектів духовної, матеріальної культури українців, етнопсихології та соціальної антропології. Завдяки його старанням сучасні дослідники отримали багатющу джерельну базу для своїх розвідок. Справжній талент науковця та непересічні здібності П. Чубинського як організатора науки підкреслив О. Пипін: «По складу ума, личному характеру, по приемам исследования, Чубинский был замечательным этнографом-собирателем, единственным в своём роде деятелем... Это был человек разнообразно даровитый..., но как показывают самые его работы, это был вместе ум практический, который быстро осваивался с окружающим бытом в самых разнообразных его сторонах; он умел метко наблюдать народный обычай, схватывая его существенные черты, выслушивать и записывать песню и сказку, тут же собрать статистические данные, разыскать на месте знающих людей и предать своей работе многосторонность. Это был несомненный организаторский талант, способный предначертать план работы, выбрать исполнителей и довести до конца сложное дело» [14, с. 354].

1. Волков Ф. П. П. Чубинский. Отрывки из личных воспоминаний. *Украинская жизнь. Отд. оттиск.* 1914. № 1. С. 17.
2. Бріцина О. Фольклорна проза із зібрання П. Чубинського: історичні здобутки і сучасні проблеми дослідження. *Народна творчість та етнографія.* 2004. № 3. С. 24—29.

3. Остапенко О. Павло Чубинський: нариси біографії та наукової творчості. URL: <http://nte.etnolog.org.ua/zmist/2004/N4/Art12.htm>.
4. Чередниченко Д. Павло Чубинський. Монографія. Київ: Альтернатива, 2005. 374 с.
5. Скрипник Г. Народознавча спадщина П. Чубинського з погляду сучасної етнології. *Народна творчість та етнографія*. 2009. № 2. С. 4—23.
6. Коляда І. Науково-культурницька та громадська діяльність П.П. Чубинського (за матеріалами спогадів сучасників). *Краєзнавство*. 2012. № 1. С. 66—73.
7. Савченко Ф. *Заборона українства*. 1876 р. Харків; Київ, 1930. 430 с.
8. Чубинський П. Несколько слов об обычае и о значении сказок, пословиц и песен для криминалиста. *Черниговский листок*. 1861. № 8.
9. Чубинський П. Программа для изучения народных юридических обычаев в Малороссии. *Киевские Губернские Ведомости*. 1862.
10. Общее предисловие к материалам и исследованиям, собранным П.П. Чубинским. *Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования: в 7 т. Собрал П.П. Чубинский*. Санкт-Петербург: [б. и.], 1872. Т. 1. С. XI—XX.
11. *Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом. Юго-Западный отдел. Материалы и исследования: в 7 т. Собрал П.П. Чубинский*. Санкт-Петербург: [б. и.], 1872—1878.
12. *Записки Юго-Западного отдела императорского Русского географического общества*. Київ, 1874—1875. Т. 1—2.
13. Студинський К. Остап Терлецький про Археологічний з'їзд в Києві. *Україна*. Київ, 1927. Кн. 5. С. 43.
14. Пыпин А. *История русской этнографии*. Санкт-Петербург, 1891. Т. 3. 434 с.
- Britsyna, O. (2004). Folklore prose from P. Chubinsky's play: historical stories and current problems and development. *Narodna tvorchoist' ta etnohrafiiia*, 3, 24—29 [in Ukrainian].
- Ostapenko, O. (2004). *Pavlo Chubinsky: essays on biography and scientific creativity*. Retrieved from: <http://nte.etnolog.org.ua/zmist/2004/N4/Art12.htm>.
- Cherednychenko, D. (2005). *Pavlo Chubinsky. Monograph*. Kyiv: Al'ternatyva [in Ukrainian].
- Skrypnyk, H. (2009). The pedigree legacy P. Chubinsky in terms of modern ethnology. *Narodna tvorchoist' ta etnohrafiiia*, 2, 4—23 [in Ukrainian].
- Koliada, I. (2012). Scientific-cultural and public activity of P.P. Chubinsky (according to the memorials of contemporary memories). *Kraieznaustvo*, 1, 66—73 [in Ukrainian].
- Savchenko, F. (1930). *Prohibition of Ukrainians. 1876*. Kharkiv; Kyiv [in Ukrainian].
- Chubinskiy, P. (1861). A few words about the custom and the meaning of fairy tales, proverbs and songs for the criminalist. *Chernigovskij listok*, 8 [in Russian].
- Chubinskiy, P. (1862). Program for the study of popular legal traditions in the Ukraine. *Kievskie gubernskie vedomosti* [in Russian].
- Chubinskiy, P. (1872). General introduction to the materials and studies collected by P.P. Chubinsky. In *Proceedings of the ethnographic-statistical expedition to the Western Russian region, equipped with the Imperial Russian Geographical Society. Southwest Division. Materials and research* (Vol. 1, pp. XI—XX). Sankt-Peterburg [in Russian].
- Chubinskiy, P. (1872—1878). *Proceedings of the ethnographic-statistical expedition to the West Russian region, equipped with the Imperial Russian Geographical Society. Notes of the South-Western Department of the Imperial Russian Geographical Society*. Sankt-Peterburg [in Russian].
- Notes of the South-Western Department of the Imperial Russian Geographical Society*. (1874) (Vol. 1—2) [in Russian].
- Studynskiy, K. (1927). Ostap Terletsky about the Archaeological Congress in Kyiv (Book 5, p. 43). *Ukraina*. Kyiv [in Ukrainian].
- Pyipin, A. (1891). *The History of Russian Ethnography* (Vol. 3). PSb. [in Russian].

REFERENCES

Volkov, F.P. (1914). P. Chubinsky. Excerpts from personal memories. *Ukrainian life. Separate imprint*. 1, 17 [in Russian].